

Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri

Paul Kennedy

İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, 762 Sayfa, ISBN: 975-458-030-8

Kaan BUDAK*

Yale Üniversitesi'nde Profesör olan Paul Kennedy, süper güçler aralarındaki ilişkilerin tarihi, grand strateji, askeri tarih ve güncel güvenlik meseleleri üzerine çalışmalar yürütmektedir. 1945 doğumlu olan Kennedy, 1970 yılında Oxford Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamıştır. 1966-1970 yılları arasında yine bir askeri tarihçi olan Basil Lidell Hart'ın asistanlığını yapan Kennedy akademik kariyerinin başlarında çalışmalarını İkinci Dünya Savaşı üzerine yürütse de zamanla daha çok, bütüncül bir uluslararası ilişkiler tarihi oluşturmak üzerine yoğunlaşmıştır.

Orijinal ismiyle “*The Rise and Fall of the Great Powers*”, kitabı ilk olarak 1987 yılında yayınlanmakla birlikte, uluslararası ilişkilerle ilgilenenler, tarihçiler, politikacılar, ekonomistler ve popüler okuyucu kitaba büyük ilgi göstermiştir. Alt başlığı “*16. yüzyıldan günümüze ekonomik değişim ve askeri çatışmalar*” olan kitap, nitekim genel itibarıyla erken modern dönemden günümüze uluslararası güç dengelerinin şekillenişini hem askeri hem de ekonomik saiklerin ışığında değerlendiriyor. Yazar, bu iki

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Anabilim Dalı, kaanbudak97@gmail.com

faktörün birbirleriyle aralarındaki ilişkiyi de kitaptaki tüm tarihi akışın odak noktasında tutarak, ekonomik güç ile askeri güç arasındaki korelasyonun zaman üstünlüğünün altını çiziyor. Nitekim, “... askeri güce destek sağlamak çoğu kez zenginliğe erişmeye ve onu korumak için de çoğu kez askeri güce ihtiyaç olur.” alıntısı da bu tespitin, kitabın kendi sözcükleriyle ifadesi olmaktadır.

Uzunca bir zaman aralığını kapsayan kitap genel itibarıyla kronolojik akışı takip etmekte olup, anlatısını XVI. yüzyıldan, “*Batı Dünyasının Yükselişi*” başlığıyla başlatmaktadır. Batı’nın nasıl dünyanın diğer bölgelerine kıyasla daha üstün bir politik güce sahip olur hale geldiğinin izah edilmeye çalışıldığı bu kısımda, Batı, Müslüman Coğrafyası ve Çin arasında üretim ilişkileri bağlamında bir kıyaslama yaparak özellikle Batı’da mevcut olan serbest piyasa öncülü ekonomik iklimin yarattığı teşviklerle özel teşebbüse yer sağladığını vurgulayarak dünyanın diğer bölgelerindeki üretim ilişkilerinin buna imkân tanımadığının altını çizer ve Batı’yı öne geçiren saiklerden birisi olarak bu ekonomik özelliği öne çıkarır.

İlaveten özellikle Avrupa’da merkezi bir hükümetin bulunmayışı, üst otoriteden yoksun, bir nevi anarşik bir uluslararası ilişkilerin mevcudiyetin bu bölgeyi, merkezi çatı hükümetler tesis edebilmiş diğer coğrafyalara kıyasla daha rekabetçi ve dolayısıyla daha inovatif kıldığı da yazarın tespit ve iddialarından bir tanesidir. Kitabın, erken modern dönem ile ilgili Batı’nın nasıl yükseldiğini açıklamaya çalışan, biri ekonomik biri ise politik iki tespiti; “*Serbest Pazar sistemi, aynı sebeple yalnızca pek çok condottieri’yi sözleşme yapabilmek için rekabete zorlamakla kalmadı, ustaları ve yaratıcıları yeni siparişler alabilmek için ürünlerini geliştirmeye de teşvik etti.*” alıntısında sentezlenerek, yazar, kitabın tüm ilerleyen bölümlerinde yapacağı gibi ekonomik unsurlarla askeri gücü birbiriyle başarıyla ilişkilendiriyor.

“*Taş güller ateşleyen ve muazzam bir gürlüğü koparan dev boyutlardaki demir boruların etkileyici görüldüğü ve zaman zaman sonuca ulaştığı açıktır... Ancak öyle görünüyor ki, sürekli bir geliştirme dürtüsü yalnızca Avrupa’da vardı.*” ifadeleri, yazarın, ateşli silahların kullanımının Avrupa’yı diğerleri arasında başat politik aktör haline getirdiği iddiasında bulunan *Askeri Devrim* kuramına tam olarak katılmadığını çıkarmamız için yeterli oluyor. Yazar, ateşli silahların başlıca bir dönüştürücü unsur olmadığını, Türkler dahil diğer milletlerin de bu silahlara oldukça erken dönemde sahip olduklarını izah ederek esas dönüştürücü unsurun Avrupa’daki rekabet ortamı ve inovasyon için gerekli teşviklerin mevcudiyeti olduğunu bir kez daha vurguluyor.

Öte yandan kitap *Askeri Devrim* kuramının bütünden bir reddiyesi de değildir. Özellikle gemilerde topların kullanımının yelkenli gemileri tercih nedeni yaptığını izah eden yazar, bu, toplarla teçhiz edilmiş gemilerin, Avrupa’nın dünyanın diğer bölgelerine sarkmasında ve bu bölgeleri ilerleyen dönemde domine etmesinin en önemli araçlarından bir tanesi olduğu iddiasında *Askeri Devrim* kuramıyla aynı konumu paylaşmaktadır.

Kitap ilerleyen safhalarında, anlatısının geçtiği dönemdeki gelişmeleri yine aynı ana fikirler çerçevesinde değerlendirerek tarihe bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve ekonomi ile askeri,

politik güç arasındaki ilişkiyi bir an bile olsun koparmayarak kendi içerisinde tutarlı bir yaklaşım sergilemektedir.

Kitap, “*Sanayi Öncesi Dünyada Strateji ve Ekonomi*”, “*Sanayi Çağında Strateji ve Ekonomi*”, “*Strateji ve Ekonominin Bugünü ve Yarını*” isimli üç ana başlığı altında, “*Batının Yükselişi*”, “*Habsburgların Egemenlik Girişimi 1519-1659*”, “*Maliye, Coğrafya ve Savaşların Kazanılması 1660-1815*”; “*Sanayileşme ve Değişen Global Dengeler 1815-1885*”, “*İki Kutuplu Bir Dünyanın Doğuşu ve Orta Güçlerin Bunalımı Birinci Bölüm 1885-1918*”, “*İki Kutuplu Bir Dünyanın Doğuşu ve Orta Güçlerin Bunalımı İkinci Bölüm 1919-1942*”; “*İki Kutuplu Bir Dünyada İstikrar ve Değişme 1942-1980*” ve “*Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru*” alt başlıklarından oluşmakta, geleceğe dair öngörü ve analizler ile noktalanmaktadır.

Kitap, anlattığı konular ile ilişkili bolca tablo içermektedir, bu tablolar ciddi miktarda verinin işlenmesiyle ortaya çıkarılmış, pratik bilgiler sunması açısından değerli olup, kitap içerisinde yazılan analizlerin ayağını yere basmasını sağlayarak önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Öte yandan bu kadar veriye bağlı tablonun bulunmasına rağmen kitabın kaynakçasını genel olarak araştırma eserler oluşturmaktadır, ancak bu noktada kitabın kapsam ve odağının ne kadar büyük ölçekli olduğu hatırlanırsa, arşiv belgesi veya birincil kaynak kullanılmamanın mazur görülebilecek bir eksiklik olduğu hususu da takdir edilecektir.

Eserde dipnotlar, footnote biçiminde değil endnote biçiminde kaydedilmiş olup bunun okur için, eserin akıcı bir takibini imkânsız kılmasından dolayı kötü bir tercih olduğunu düşünüyorum. Öte yandan bu eleştirim yazara değil zira İş Bankası Kültür Yayınları’nın diğer yayınlarından da görülebileceği üzere bu tercih yayınevine ait.

Kitabın kusurlarından başlıcası ise Batı’nın yükselişinden başlayan anlatının, bu yükselişi serbest piyasa ve rekabet iklimiyle ilişkilendirmesine rağmen erken modern dönemden önce neden bu etmenlerin Avrupa’da bulunmadığını veya bulduysa neden Avrupa’yı diğer bölgelerden üstün kılmadığını ya da bu etmenler diğer coğrafyalarda vardıysa, o coğrafyaların bu özellikleri korumada neden Avrupa kadar başarılı olamadığına bir açıklama getirmemesidir. Belirttiğim hususların cevaplandırılmadan bırakılması kitabın ana fikrinin inandırıcılığını zedelemese de kitabı bir bakıma eksik bırakmaktadır. Kitabın hacim ve kapsamının baş edilemeyecek kadar genişlemesini önlemek nedeniyle bu hususlar eserin sınırı dışında bırakıldıysa da en azından bu hususlara dair ileri okumalar önerilerek okurun merakını dindirmeye dair bir girişim kitapta yer alabilirdi.

Netice itibariyle kitap XVI. yüzyıldan günümüze kadar evrilerek gelen uluslararası ilişkileri, bu ilişkilerdeki güç dengesinin akışını ve bu akışın doğasını anlamak noktasında işe yarar bir araç olmakta, uzun bir dönemi kapsamasından dolayı da genişçe bir perspektifle genel bir Avrupa ve dünya tarihi çerçevesini tutturarak, birçok uzmanlık alanına mensup kişilerin yanı sıra popüler okura da hitap edebilmektedir. Ekonomi ile askeri kuvvet, refah ile politik güç aralarındaki ilişkiyi tarihten somut

örneklerle ayakları yere basan bir şekilde irdelemesi noktasında da okunması herkes için faydalı olacak bir bakış açısı sunmaktadır.